

УДК 339.94.73

Солнцев С.О.

*доктор фізико-математичних наук, професор,
завідувач кафедрою промислового маркетингу
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

Жигалкевич Ж.М.

*кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

КВАЗІІНТЕГРАЦІЯ ВЗАЄМОДІЮЧИХ ПІДПРИЄМСТВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

QUASI-INTEGRATION OF COOPERATING ENTERPRISES: THEORETICAL ASPECTS

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено обґрунтуванню методологічних особливостей розвитку взаємодіючих підприємств на основі квазіінтеграції. Базуючись на аналізі наукових досліджень, розкрито поняття «інтеграція». Досліджено різноманітні теорії міжфірмових партнерських взаємин на основі інтеграції економічних суб'єктів. З урахуванням досвіду економічно розвинених країн виявлено перспективність квазіінтеграції взаємодіючих підприємств. На основі теоретичних положень сформульовано поняття «квазіінтеграційна структура». Спираючись на існуючі наукові дослідження, встановлено перелік характерних ознак квазіінтеграції.

Ключові слова: інтеграція, квазіінтеграція, партнерство, взаємодіючі підприємства, квазіінтеграційна структура

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена обоснованию методологических особенностей развития взаимодействующих предприятий на основе квазиинтеграции. Основываясь на анализе научных исследований, раскрыто понятие «интеграция». Исследованы различные теории межфирменных партнерских отношений на основе интеграции экономических субъектов. С учетом опыта экономически развитых стран выявлена перспективность квазиинтеграции взаимодействующих предприятий. На основе теоретических положений сформулировано понятие «квазиинтеграционная структура». Опираясь на существующие научные исследования, установлен перечень характерных признаков квазиинтеграции.

Ключевые слова: интеграция, квазиинтеграция, партнерство, взаимодействующие предприятия, квазиинтеграционная структура

ANNOTATION

The article is devoted to the justification of the methodological features of cooperating enterprises based on quasi-integration. The term "integration" was discovered due to analysis of scientific research. Based on the integration of economic subjects there were explored the different theories of partnerships between companies. Considering the experience of developed countries there was identified perspective of quasi-integration of interacting companies. Based on theoretical concepts the term of «quasi-integration structure» was formulated. Based on existing scientific research there was established a list of characteristic features of quasi-integration.

Keywords: integration, quasi-integration, partnership, cooperating enterprises, quasi-integration structure.

Постановка проблеми. Розвиток ринкових відношень в Україні відбувається в умовах суперечливості. Зміни, пов'язані із загостренням конкурентної боротьби між господар-

ськими суб'єктами та нормативно-законодавчої бази, вимагають нових наукових рішень. Особливого значення набувають проблеми формування ефективних систем господарювання, які б забезпечували досягнення спільних цілей економічних суб'єктів (провідних галузей економіки). Отже, виникає необхідність створення універсальних форм інтеграції взаємодіючих підприємств, здатних до концентрації та активізації взаємодії у використанні виробничих потенціалів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням формування та функціонування інтеграційних структур займалася значна кількість класиків економічної науки: А. Маршалл, О. Вільямсон, Й. Шумпетер, А. Вебер, С. Розенфельд, Д. Сольте, Є. Полімеру, О. Уільямсон, Е. Чемберлін та ін.

Дослідженню інтеграційних механізмів приділено увагу в роботах сучасних зарубіжних та вітчизняних учених-економістів: М. Портера, Ю. Паппа, Д. Хая, Д. Морриса, Б. Клейнера, О. Булатова, Д. Стеченка, З. Варналія, М. Войнаренка, Л. Федулової тощо.

Проблемам квазіінтеграції приділено увагу в незначній кількості робіт: К.Дж. Блуа, Б. Ашеіма, Дж.К. Джарилло, Д.Дж. Тиса, В. Дементьева, В. Третьяка М. Шерешової, М. Янчук та ін. Але дослідники мають розбіжності як у визначеннях, так і в сприйнятті зазначених структур.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Враховуючи, що квазіінтеграційні процеси ще не набули достатнього розвитку, а також відсутнє єдине визначення поняття «квазіінтеграція», постає необхідність поглибленого вивчення зазначених проблем.

Мета статті полягає в аналізі існуючих підходів до визначення поняття «квазіінтеграція» та виявленні її перспективності для взаємодіючих підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. У фаховій науковій літературі існують різні

напрями і підходи до розуміння природи та ролі інтеграційних процесів.

Згідно з визначенням, поданим у Логічному словнику-довіднику, «інтеграція (лат. integer – повний, цільний) – об'єднання в ціле, в єдність будь-яких елементів, відновлення якої-небудь єдності; ...в теорії систем – стан взаємозв'язку окремих компонентів системи та процес, що обумовлює такий стан; у світовій економіці – процес об'єктивної інтернаціоналізації господарського життя, взаємного переплетіння інтересів різних країн, обумовлений розвитком виробничих сил...» [1, с. 206].

Відповідно до іншої дефініції, інтеграція розглядається як об'єднання різних функціональних складових частин виробництва в єдиний продуктивний процес та здійснення необхідних виробничих зв'язків між ними для виробництва спільного продукту [2].

Таким чином, економічна інтеграція – це прояв високого соціально-економічного, політичного, організаційно-правового і культурного ступеня розвитку будь-якої економічної системи. Це є об'єктивний, різнобічний, найскладніший процес, багатий на протиріччя, пошуки, великі фінансово-економічні, соціальні, правові, політичні та інші експерименти.

Досвід розвинутих індустріальних країн свідчить про те, що інтегровані структури є каркасом економіки. Розвиток інституційних структур світової та національних економічних систем орієнтується на посилення інтеграційних процесів. Сутність останніх полягає у встановленні довгострокових партнерських зв'язків між взаємодіючими суб'єктами господарювання.

У дослідженнях вченого-економіста О.С. Булатова запропоновано класифікацію концепцій розвитку інтеграційних процесів у контексті міжнародної інтеграції за декіль-

кома напрямками, це: неолібералізм, корпоративізм, структуралізм, неокейнсіанцізм, дирижизм [3, с. 299]. Характеристику кожного напрямку подано в табл. 1.

Виявлення пріоритетних сторін у розвитку міжнародної економіки, що базується на інтеграційних процесах, стала поштовхом для формування інтегративних структур між взаємодіючими господарськими суб'єктами.

Відомий економіст Ю. Паппе сприймає інтегровану структуру як об'єднання декількох економічних агентів, що задовольняє таким вимогам: 1) частина економічних агентів є комерційними організаціями; 2) між агентами існують стійкі взаємозв'язки, більш тверді, ніж ринкові; 3) існує стратегічний центр прийняття рішень [4, с. 29].

За визначенням ученого-економіста Б. Клейнера, інтегрована структура являє собою господарський суб'єкт, що створює певний інститут. Він характеризується стійкістю відносно мінливої поведінки та інтересів окремих суб'єктів і їх груп, довгостроковим існуванням формальних і неформальних норм, що регулюють прийняття рішень, та взаємодією соціально-економічних суб'єктів [5, с. 19].

У межах зазначених економічних теорій поява інтеграційних структур взагалі пояснюється кризовими умовами існування і прагненням збільшити ефективність функціонування взаємодіючих підприємств, зокрема:

- підвищити результативність виробничо-господарської діяльності;
- посилити ринкові позиції;
- сформувати оптимальні технологічні та коопераційні зв'язки;
- отримати можливості швидкого збору та обробки інформації;
- підсилити експортний потенціал;
- прискорити науково-технічні розробки;

Таблиця 1

Класифікаційна характеристика інтеграційних структур

Класифікатор теорії	Прихильники	Сутність теорії
Неолібералізм	В. Репке, М. Алле, Б. Баласс	Інтеграція – єдиний ринковий простір у масштабі декількох країн, де дія стихійних ринкових сил не залежить від політики урядів та національних, міжнародних економічних угод. Пізній неолібералізм базується на розвитку інтеграції економічних та політичних процесів у різних країнах.
Корпоративізм	С. Рольф, У. Ростю	Інтегрування здатне забезпечити міжнародні корпорації, функціонування яких сприяє раціональному та збалансованому розвитку світогосподарських зв'язків.
Структуралізм	Г. Мюрдаль	Інтеграція – процес структурних перетворень в економіці країн, що базуються на створенні великих комплексів тощо. Тобто будується нова платформа інтегрованого простору з досконалим господарським механізмом.
Неокейнсіанцізм	Р. Купер	Оптимальна інтеграція орієнтується на два варіанти: а) об'єднання держав із поступовою втратою ними суверенітету і взаємне узгодження економічної політики; б) інтеграція з максимальним збереженням національної автономності.
Дирижизм	Я. Тинбергер, Р. Санвальд, І. Штолер	Заперечення в інтеграційних процесах ринкового механізму. Міжнародна інтеграція орієнтується на загальну економічну та соціальну законодавчу політику.

Джерело: систематизовано автором на основі [3]

- забезпечити інвестиційну привабливість;
- посилити конкурентні позиції тощо.

Позитивний ефект досягається за рахунок зниження витрат виробництва і координації в системі управління виробничо-технологічним ланцюгом на основі партнерських взаємовідносин.

У поданому дослідженні партнерськими взаємовідносинами є договірні відносини, які встановлюються між суб'єктами господарювання і дають можливість кожному з них отримати шуканий рівень прибутку за рахунок обміну результатами діяльності.

Поширеним критерієм класифікації видів інтеграції є ступінь однорідності продукції, виробленої на інтегрованих підприємствах. Відповідно до цього критерію, розрізняють вертикальну, горизонтальну та комбіновану [6, с. 24] або універсальну [7, с. 173] інтеграцію.

Вертикальна інтеграція – об'єднання в єдиний технологічний цикл (від сировинних ресурсів до готової продукції) взаємодіючих підпри-

ємств із метою зниження загальних витрат та досягнення економічної стійкості.

Горизонтальна інтеграція – об'єднання підприємств, що випускають однорідну продукцію і використовують подібні технології, з метою збільшення частки ринку, яку вони займають.

Універсальна (комбінована) інтеграція – об'єднання в єдину структуру різних виробничих ліній: спеціалізованих та задіяних у технологічному циклі.

За універсальної інтеграції ресурси диверсифіковані, і це веде до певного зниження сукупних ризиків [8, с. 38].

Українська вчена-економіст М.Б. Янчук доводить, що комбінована інтеграція дає змогу мінімізувати транзакційні витрати та надає можливість керування портфелем сукупного асортименту, знаходити компромісні форми співпраці з контрагентами, розширити перелік основних сфер діяльності [6, с. 26].

Поряд із поняттям інтеграції виникає поняття дезінтеграції, тобто прямо протилеж-

Таблиця 2

Основні підходи до визначення поняття «квазіінтеграційна структура»

Автор	Визначення
К.Дж. Блуа	Квазіінтеграція (гібридна організація) – це ситуація, в якій фірми, витягуючи переваги вертикальної інтеграції, уникають її ризиків або жорсткості власності.
Дж.К. Джарилло	Квазіінтеграція – об'єднання на основі угод між взаємопов'язаними організаціями з метою отримання конкурентних переваг, але при цьому зберігається повна їх незалежність.
Б. Ашеім	Квазіінтеграція – об'єднання, за якого справжнім власником певного активу є одна фірма, проте сам актив використовується іншою фірмою.
К. Монтеверде, Д. Тельц	Квазіінтеграція – об'єднання, в якому виробник віддає в субконтракт виробництво компонента, володіючи разом із тим специфічним фізичним активом, необхідним для виробництва цього компонента.
М. Дитрих	Квазіінтеграція – об'єднання з тривалими відносинами між юридично самостійними економічними одиницями.
Р.Л. Гойхман	Квазіінтеграція – добровільне об'єднання господарюючих суб'єктів у рамках ринкових обмінів, яка передбачає надання в спільне користування внутрішньокорпоративних ресурсів і компетенцій із метою налагодження довгострокових взаємовигідних коопераційних зв'язків, а також вироблення універсальних інтерналізованих механізмів контролю колективної поведінки за одночасного збереження взаємодіючими партнерами свого суверенітету.
С.Б. Авдашева, Н.М. Розанова	Квазіінтеграція – вертикальний контроль над поведінкою підприємства без об'єднання власності.
В.Е. Дементьев	Квазіінтеграція – довірча форма координації економічної діяльності
В.П. Третьак	Квазіінтеграція – об'єднання юридично незалежних фірм, де за відсутності контролю над власністю активів має місце контроль над їх управлінням.
М.Ю. Шерешева	Квазіінтеграція – об'єднання економічних суб'єктів, що припускає розвиток стійких довгострокових зв'язків між ними і делегування контролю над управлінням спільною діяльністю за відсутності юридично оформленого трансферу прав власності.
К.М. Румянцев	Квазіінтеграція – наявність контролю над поведінкою формально самостійних фірм за відсутності контролю над їх власністю.
В.В. Маковеева	Квазіінтеграція – об'єднання ресурсів незалежних юридичних осіб із метою реалізації спільних проектів.
М.Б. Янчук	Квазіінтеграція – це об'єднання юридично незалежних підприємств на основі багаторівневої системи контрактації, що передбачає масштабний обмін інформацією та стійкі і довготривалі функціональні і комерційні угоди з контрагентами (спільні НДДКР, розробку та впровадження на ринок нового товару, впровадження інновацій, дистрибуцію готової продукції, маркетинг, логістику) за делегування головному системному інтегратору як активній компанії контролю над управлінням сумісною діяльністю по виготовленню узгодженого продукту.

Джерело: складено автором

ний процес, який іноді трактується як аутсорсинг.

У загальному сприйнятті дезінтеграція – розпад, розділення на частини цілісної структури, послаблення або порушення зв'язків в єдиній системі.

Зазвичай компанії вдаються до таких дій тоді, коли за наявності повного контролю над власністю стає все важче здійснювати ефективний контроль над управлінням активами. Суть полягає у виштовхуванні низькоефективних активів із структури.

Постає питання стосовно універсального (гібридного) процесу корпоративного утворення, який би поєднував у собі ознаки як інтеграції, так і дезінтеграції. Зі світового досвіду та досліджень сучасних учених-економістів таким процесом є квазіінтеграція.

Квазі (від лат. quasi – начебто, нібито) у поєднанні з інтеграцією – уявне об'єднання. З огляду на дослідження американського економіста, засновника теорії інтеграції Б. Баллаши [7], де інтеграція може бути станом пов'язаності окремих диференційованих частин і функцій системи в єдине ціле або являє собою процес, що веде до такого стану, тоді квазіінтеграція – це формальне (уявне) об'єднання на договірній основі, що залишає самостійність суб'єктів, які входять до його складу.

Вивчення літературних джерел засвідчує відсутність єдиного трактування сутності поняття «квазіінтеграційна структура». Дослідники мають розбіжності як у визначеннях, так і в сприйнятті зазначених структур. Основні підходи до визначення квазіінтеграційних структур, що існують у зарубіжній та вітчизняній літературі, представлені в табл. 2.

Концепція поданого дослідження базується на уявленні, що квазіінтеграційні структури – це добровільне просторове партнерське сполучення взаємодіючих виробництв та наукових (науково-дослідних, науково-технологічних, науково-технічних, науково-практичних) установ на засадах комплексного використання наявних ресурсів, спрямованих на досягнення найбільшої господарської ефективності та посилення ринкових позицій, особливістю якого є відсутність контролю над власністю активів.

Аналізуючи існуючі дослідження, виявлено перелік характеристик квазіінтеграційних структур. Так, шведський учений-економіст Б. Ашеім наголошує: «Особливість квазіінтеграції в тому, що справжнім власником певного активу є одна фірма, проте сам актив використовується іншою фірмою» [8].

Американський професор Дж. Кавано характеризує квазіінтеграційні структури:

– стійкими видами взаємовідносин між фірмами, де «головна» фірма (покупець) прагне поєднати переваги як вертикальної інтеграції, так і вертикальної дезінтеграції, співпрацюючи з постачальниками;

– мінімізацією вартості координації дій (через автономність фірми або виробництва);

– зменшенням вартості інформаційних/транзакційних витрат (транзакції виконуються за принципом «точно в строк») [9].

Згідно з думкою російської вченої М.Ю. Шерешової, «характерною ознакою квазіінтегрованих структур є тривалість взаємин, достатня для створення якоїсь «внутрішньої» для групи системи нормативних правил, що дають змогу здебільшого не звертатися до «зовнішньої» третьої сторони для врегулювання конфліктів. При цьому формуються певні норми – «обмежувачі», які змушують кожного з партнерів зважати на інтереси інших учасників і тим самим сприяти стабільності структури. Встановлення такої системи прискорюється і полегшується, якщо учасники представляють одну і ту ж загальну культуру. І навпаки, взаємодія контрагентів різних культурних типів» може вести до посилення відцентрових тенденцій. Таким чином, ситуація аналогічна тій, яка виникає за необхідності узгоджувати корпоративні культури під час інтеграції самостійних фірм в єдину компанію» [10, с. 44].

Вітчизняна вчена-економіст М.Б. Янчук у своїй монографії приводить перелік переваг вертикальних і горизонтальних інтегрованих структур. З огляду на попередній висновок, що квазіінтеграція – це змішана інтеграція, можемо стверджувати, що зазначений перелік – це саме переваги квазіінтегрованих структур. Серед таких:

– одержання додаткових вигід і переваг від збільшення обсягу виробництва;

– кращий доступ до каналів розподілу;

– збільшення частки ринку з метою досягнення монополістичних вигід і переваг;

– кращий доступ до інформації про ринок;

– одержання вигід і переваг від поглинання конкурентів;

– економія витрат від об'єднання виробництва, продажу та контролю;

– зниження витрат на розвиток;

– доступ до технологій і патентів фірм, що приєднуються;

– краще використання управлінських кадрів;

– забезпечення гарантованих поставок і збуту продукції;

– досягнення вигід і переваг від взаємного схрещування технологій без придбання;

– зниження ризиків постачальників [6, с. 26].

Із вищезазначеного найбільш характерними ознаками організаційних форм квазіінтеграції вважаються:

– множинність економічних агентів;

– наявність контролю над поведінкою формально самостійних фірм за відсутності контролю над їх власністю;

– спеціалізація фірм – суб'єктів квазіінтеграційних структур;

– функціональна взаємопов'язаність і взаємодія учасників;

- інноваційна направленість;
- можливість зменшення вартості інформаційних/транзакційних витрат;
- збільшені ринкові можливості;
- присутність конкуренції всередині квазіінтеграційної структури;
- інфраструктурна забезпеченість;
- прискорений інформаційний обіг;
- підвищена конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках;
- знижені ризики;
- наявність висококваліфікованого персоналу.

Висновки. Отже, інтеграційні процеси є актуальними для розвитку різного роду підприємств. Проте багато питань залишаються дискусійними. Постає необхідність проведення теоретичних та науково-методичних досліджень, зорієнтованих на проблеми та фактори квазіінтеграції взаємодіючих підприємств у конкретних галузях промисловості. Зокрема, вивчення явищ, що гальмують квазіінтеграційні процеси, та виявлення найоптимальніших форм квазіінтеграції для зазначених підприємств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник / Н.И. Кондаков ; 2-е изд., пер. и доп. – М. : Наука, 1975. – 756 с.
2. Наиля Г.Б. / Вертикально-интегрированные компании как основа развития промышленных кластеров в регионе / Г.Б. Наиля, А.В. Саркин. – М. : ТИСБИ, 2008. – 152 с.
3. Булатов А.С. Мировая экономика : [учебник] / Под ред. проф. А.С. Булатова. – М. : Юрист, 1999. – 734 с.
4. Паппэ Ю.Ш. Олигархи: Экономическая хроника 1992–2000 / Ю.Ш. Паппэ. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 232 с.
5. Клейнер Б.Г. Эволюция институциональных систем / Б.Г. Клейнер. – М. : Наука, 2004. – 240 с.
6. Янчук М.Б. Інтеграція авіабудівних підприємств України в умовах глобалізаційних викликів : [монографія] / М.Б. Янчук; Нац. авіац. ун-т. – К. : Освіта України, 2013. – 326 с.
7. Bela Balassa, The Theory of Economic Integration. London, George. Allen & Unwin, Ltd., 1962. – 304 p.
8. Bjorn Asheim, Industrial districts as 'learning regions'. A condition for prosperity?, STEP rapport/report, Oslo, September, 1995.
9. Joseph K. Cavanaugh, Partial Integration and Asset Specific Investment, Wright State University – LC October 29, 2001.
10. Шерешева, М.Ю. Формы сетевого взаимодействия компаний. Курс лекций : [учеб. пособие] / М.Ю. Шерешева. – М. : Высшая школа экономики, 2010. – 339 с.